

MONARCHA I WASAL: WITOLD A UNIA HORODELSKA

Rimvydas Petrauskas

Uniwersytet Wileński

ABSTRACT

THE MONARCH AND THE VASSAL: WITOLD AND THE UNION OF HORODLO

The goal of the present article is to present the scope and character of the authority of the Grand Duke of Lithuania Witold at the time of the Union of Horodlo on the basis of the entirety of written and iconographic sources dating back to the beginning of the 15th century. The documents of Horodlo did not exert a direct impact on the legal status of Witold himself, yet in 1413 his real authority was much more extensive than 10 years earlier. The author focuses on an analysis of Witold's policy in the first decade of the 15th century since the period between the year 1401 when he was officially entrusted with the grand ducal authority, and the year 1413, was by far the most important one in the task of building an independent political organization in Lithuania. Witold's activities (diplomatic, territorial and propagandist ones) had led to an establishment of the sovereignty of power which was legalized by the Pact of Vilnius and Radom of 1401. The new monarchic conception and the image of Witold had been worked out in the ruler's immediate entourage, whose core consisted of foreign scholars, secretaries and local Lithuanian magnates. The role of advisors from the grand ducal office in the process of development of monarchic ideology is unquestionable; it is particularly visible during the ideological struggle with the German Order in the Grunwald era.

The development of monarchic power in Lithuania exerted a negative impact on Witold's relations with his senior brother, the king of Poland and the supreme Lithuanian duke Jagiello. Shortly after the signing of the Treaty of Vilnius in 1401, Witold who concentrated power in his own hands began to treat his tributary obligations and oaths as his own exclusive rights. Ever since that moment Witold, who was a sovereign ruler in Lithuania, did not allow anyone to interfere in the relations between him and his subordinates. Jagiello could have only one vassal in Lithuania – namely Witold.

Key words: monarch, vassal, Witold Kiejstutowicz, Grand Duke of Lithuania, Poland's union with Lithuania

Słowa kluczowe: monarcha, wasal, Witold Kiejstutowicz, wielki książę litewski, unia Polski z Litwą

Unia horodelska niewątpliwie należy do tematów, które mają długą tradycją w historiografii polskiej i litewskiej, jak też w szerszej świadomości historycznej. W Polsce w roku 1913 unia była wspomniana jako udany precedens dla ewentualnej nowej koegzystencji politycznej, a akademicką spuścizną tej pamięci stał się zbiór prac, zatytułowany *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*¹, który do dziś nie stracił naukowej aktualności. Tymczasem na Litwie dominował bardziej negatywny stosunek do tej unii. Przychylano się do stanowiska, że wydarzenia w Horodlu przyćmiły chwałę zwycięstwa pod Grunwaldem i jeszcze mocniej złączyły Polskę i Litwę w jednolity organizm polityczny. Najwymowniej ten motyw sformułowano na łamach czasopisma „Draugija”, gdzie przy tej okazji wspomniano stare porzekadło: „Chroń nas od przyjaciół, od wrogów obronimy się sami”². W historiografii, rzecz jasna, dzieje wokół unii horodelskiej były analizowane wnikliwiej i spokojniej, przy tym historycy bardzo różnie oceniali początki, treść i skutki tej unii. Dla jednych, którzy przytaczali słowa z dokumentu monarchów o przyłączeniu Litwy, była to realizacja polskiej idei „inkorporacyjnej”. Dla innych, którzy kładli nacisk na te miejsca w aktach, gdzie mówiono o kontynuacji instytucji wielkiego księcia po śmierci Witolda, przeciwnie, wyglądało to jak dalszy rozwój państwowości Wielkiego Księstwa Litewskiego. Nie ma zgodności wśród badaczy w kwestii głównych „architektów unii” – jedni podkreślali rolę króla polskiego Władysława II Jagiełły, inni zaś dostrzegali przejaw rosnącego autorytetu wielkiego księcia litewskiego Aleksandra Witolda.

W niniejszym przyczynku nie mamy zamiaru dyskutować z pozycjami historiograficznymi, poszukującymi „ostatecznych rozwiązań” dotyczących genezy czy znaczenia unii horodelskiej³. Niestety, jak się wydaje, na większość z tych pytań można odpowiedzieć wyłącznie rozważaniami spekulatywnymi i chyba lepiej będzie, jeśli się wstrzymamy z dalszym pomnażaniem tych hipotez. Z metodologicznego punktu widzenia w badaniach historii politycznej bardzo ważne jest przestrzeganie zasad chronologii i unikanie anachronicznej nadinterpretacji zdarzeń z perspektywy czasu. Historycy, którzy wiedzą, „jak się wszystko skończyło”, zawsze odczuwają pokusę przypisania protagonistom historycznym dalekosiężnych planów i rekonstruowania ze znanych faktów jakoby konsekwentnych koncepcji politycznych. Jednak skomplikowana i stale zmieniająca się rzeczywistość polityczna, a także ówczesne warunki komunikacyjne określały granice działania. W późnym średniowieczu⁴ możemy

¹ *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Kraków 1914.

² K. Šeškevičius, *Lietuvių spauda apie Žalgirio sukaktuves*, „Draugija” 1910, nr 44, s. 338–352 (tu s. 341). Por. R. Petrauskas, *Grunwaldu życie pośmiertne od XV do XX w. w historiografii i tradycji litewskiej, białoruskiej i sowieckiej* [w:] *Wojna, pamięć, tożsamość. O bitwach i mitach bitewnych*, red. J.M. Piskorski, Warszawa 2012, s. 147–164.

³ Zestawienie ważniejszych pozycji historiograficznych: G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich*, t. 2: *Od Krewa do Lublina*, cz. 1, Poznań, 2007, s. 368–426.

⁴ *States and Rulers in Later Medieval Europe*, wyd. B. Guenée, Oxford 1988; *Europa im späten Mittelalter. Politik – Gesellschaft – Kultur*, hrsg. von R.C. Schwinges, Ch. Hesse, P. Moraw, München 2006; *Außenpolitisches Handeln im ausgehenden Mittelalter. Akteure und Ziele*, hrsg. von S. Dünnebeil und Ch. Ottner, Köln–Weimar–Wien 2007; J. Watts, *The Making of Politics. Europe, 1300–1500*, Cambridge 2009. Por. także: R. Czaja, M. Dygo, S. Gawlas, G. Myśliwski,

obserwować dynamiczny rozwój działalności kancelarii⁵, służb poselskich⁶ i wywiadowczych⁷, co stanowiło ważny instrument polityczny, jednak wszystko to funkcjonowało w ramach ówczesnych możliwości. Nie umniejsza to znaczenia polityki monarchów i możnowładców, która rzeczywiście mogła być złożona i wielowymiarowa, jednak istotnie różniła się swoim zasięgiem od polityki czasów nowożytnych.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zakresu i charakteru władzy wielkiego księcia Witolda⁸ w epoce unii horodelskiej na podstawie całokształtu źródeł pisanych i ikonograficznych z początku XV wieku. W nowszej historiografii słusznie zwrócono uwagę na interesy dynastyczne Jagiełły, które przesądziły o treści dokumentów horodelskich⁹. W kontekście tych postanowień nieco mniej mówi się o władzy Witolda. Rzecz wydaje się dosyć jasna – postanowienia horodelskie umacniały samodzielność Wielkiego Księstwa Litewskiego, zakładając kontynuację instytucji wielkiego księcia po śmierci obecnego władcy. Dokumenty horodelskie¹⁰ bezpośrednio nie zmieniały położenia prawnego samego Witolda. Pomimo to realna władza Witolda w roku 1413 była już inna niż jeszcze 10 lat wcześniej. Dlatego warto dokładniej przeanalizować politykę Witolda w pierwszym dziesięcioleciu XV wieku, ponieważ okres między rokiem 1401, gdy oficjalnie przyznano mu władzę wielkksiążęcą, a 1413 był chyba najważniejszy w dziele budowy samodzielnej organizacji politycznej na Litwie.

W Wielkim Księstwie Litewskim początku XV wieku obserwujemy bardzo aktywne poczynania Witolda, zmierzające do ugruntowania suwerenności władzy, legalizowanej układem wileńsko-radomskim z 1401 roku¹¹. Ta polityka przejawiała się na różnych poziomach. Przede wszystkim została rozwinięta polityka terytorialna. Ważny krok w tym kierunku Witold poczynił w roku 1404, kiedy wreszcie zdobył

K. Ożóg, *Ziemie polskie wobec Zachodu. Studia nad rozwojem średniowiecznej Europy*, red. S. Gawlas, Warszawa 2006.

⁵ J. Krzyżaniakowa, *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły*, t. 1–2, Poznań 1972–1979; *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, red. J. Trupinda, Malbork 2006.

⁶ E. Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius 1998; A. Szweda, *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.

⁷ S. Józwiak, *Wywiad i kontrwywiad w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach. Studium nad sposobami pozyskiwania i wykorzystywaniem poufnych informacji w późnym średniowieczu*, Malbork 2004.

⁸ Dzieje polityczne za czasów Witolda: A. Prochaska, *Dzieje Witolda w księcia Litwy*, Wilno 1914; *Vytautas Didysis*, red. P. Šležas, Kaunas 1930; J. Pfitzner, *Großfürst Witold von Litauen als Staatsmann*, Brünn 1930. Nowe obszernie studium: J. Nikodem, *Witold wielki książę litewski (1354 lub 1355–27 października 1430)*, Kraków 2013.

⁹ S.C. Rowell, *Dynastic bluff? The road to Mielnik, 1385–1501*, „Lithuanian Historical Studies” 2001, t. 6, s. 1–22.

¹⁰ *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791* (dalej: *AU*), wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932, s. 50–72; 1413 m. *Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai/Akty Horodelskie z 1413 roku. Dokumenty i studija*, red. J. Kiaupienė i L. Korczak, Vilnius–Kraków 2013, s. 19–53.

¹¹ J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija. IV tomas. Nauji horizontai: Dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius 2009, s. 368–387.

Smoleńsk. Z tą polityką wiąza się też jego akcje militarne i dyplomatyczne w latach 1406–1408 wobec Moskwy, Pskowa oraz Nowogrodu. Wielki książę osiągnął to, czego dotąd nie udało się żadnemu z litewskich władców: w tym samym czasie osadził w Nowogrodzie i Pskowie dwóch swoich kniaziów – Siemiona Lingwena i Jerzego Nosa¹². Co prawda, nie możemy patrzeć na te działania wyłącznie przez pryzmat polityki terytorialnej. Wyprawy do krajów prawosławnych były też ważnym narzędziem międzynarodowej propagandy władzy wielkiego księcia. W listach do wielkiego mistrza zakonu niemieckiego Witold pisał o rycerzach, którzy zamierzali przyłączyć się do organizowanych przez niego rejs na Ruś¹³. W takich wyprawach, których format był Witoldowi dobrze znany jeszcze z czasów pobytu na ziemiach zakonu, uczestniczyli rycerze z Polski, Prus, Inflant i nawet odległych regionów europejskich, jak na przykład dwaj heroldowie z Burgundii¹⁴. W tym sensie nie możemy oddzielać polityki terytorialnej od środków reprezentacyjnych, za pomocą których umacniano autorytet władzy wielkoksiążęcej. Negatywnym przejawem umacniania władzy monarszej na poszczególnych ziemiach Wielkiego Księstwa były coraz częstsze ucieczki Giedyminowiczów i innych kniaziów wysokiego pochodzenia do zakonu i Moskwy, by wspomnieć Świdrygiełłę, Aleksandra Holszańskiego i innych¹⁵. Także w roku unii horodelskiej do zakonu przybył książę „Wasył z Rusi”, którego wielki mistrz polecał królowi czeskiemu Wacławowi, ponieważ on sam nie mógł go zostawić u siebie z powodu warunków pokoju toruńskiego¹⁶.

Aktywność w zakresie polityki międzynarodowej przejawiała się także w innych sferach. W roku 1407 Witold skorzystał z rzadkiej dla polityki matrymonialnej okazji (z powodu jego sytuacji rodzinnej), wydając za księcia Janusza II Raciborskiego księżniczkę Helenę Korybutównę, która była wychowywana na jego dworze¹⁷. Stosunki z książętami śląskimi będą rozwijane w przyszłości, podczas gdy wtedy ważniejsze były więzi z zachodnim sąsiadem. Okres od pokoju w Raciążu z 1404 roku do tzw. powstania na Żmudzi w roku 1409 był zapewne najbardziej intensywny w dziedzinie komunikacji między Witoldem a wielkimi mistrzami zakonu. Komunikacja ta wyrażała się w częstych poselstwach, a także w rozmaitych formach kultury dworsko-rycerskiej (między innymi wspólnych wyprawach do

¹² L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, 1 (1377–1499), Warszawa 1930, s. 86; R. Pletnia, *Działalność wielkiego księcia Witolda na północno-wschodnich obrzeżach państwa litewskiego w latach 1404–1408*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1998, t. 125, s. 28.

¹³ Por. list Witolda do marszałka zakonu z 1406 r., w którym wspomniani goście mają zamiar z nim *reisen* na Ruś (*Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*, OBA 962).

¹⁴ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430* (dalej: *CEV*), wyd. A. Prochaska, Cracoviae 1882, s. 970. Por. H. Boockmann, *Alltag am Hof des Deutschordens-Hochmeisters in Preußen* [w:] *Alltag bei Hofe*, hrsg. von W. Paravicini, Sigmaringen 1995, s. 137–148.

¹⁵ O.P. Backus, *Motives of West Russian nobles in deserting Lithuania for Moscow 1377–1514*, Kansas–Lawrence 1957, s. 96–97.

¹⁶ List wielkiego mistrza do króla czeskiego 23 lipca 1413 (*CEV*, s. 265).

¹⁷ J. Tęgoński, *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999, s. 113–114. Inną córkę Dymitra Korybuta, Marię, Witold wydał za księcia Fiodora Worotyńskiego (*Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 6*, parengė A. Baliulis, Vilnius 2007, s. 312).

krajów prawosławnych)¹⁸. Jak się wydaje, z Konradem von Jungingenem łączyła w tym czasie Witolda osobista przyjaźń, o czym świadczyłby dokument wydany w 1404 roku w Kownie, na mocy którego Witold powierzał wielkiemu mistrzowi opiekę nad swoją żoną Anną w razie jego wcześniejszej śmierci¹⁹.

W pierwszym dziesięcioleciu XV wieku ujawniły się cechy nowej polityki reprezentacyjnej Witolda. Zaczął się okres budowy zamków rezydencjalnych wielkiego księcia. Około roku 1408 wzniesiono zamek na wyspie w Trokach²⁰, prawdopodobnie w tym samym czasie dostosowano do potrzeb rezydencjalnych także zamek kowieński. W styczniu 1408 roku odbył się tu zjazd Witolda z wielkim mistrzem zakonu. Została również rozbudowana organizacja dworu władcy, powstały nowe urzędy dworskie – wielkiego marszałka, podczaszego, kuchmistrza, herolda²¹. Świadomość polityczna Witolda jako monarchy była przedstawiana też środkami ikonografii politycznej, co najlepiej odzwierciedla rozwój jego sfragistyki. Pod koniec XIV wieku stworzono nowy typ pieczęci Witolda – pieczęć wielką, gdzie obok dynastycznego Jeźdźca („Pogoni”) pojawiają się herby poszczególnych ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego (wołyńskiej, trockiej, smoleńskiej), manifestujące zasięg terytorialny, a zarazem intensywność władzy tego monarchy. Około 1407 roku pojawia się pieczęć majestatyczna Witolda, która – jak twierdzi Zenon Piech – prezentowała typ pieczęci królewskiej²². Obraz zasiadającego na tronie władcy symbolizował pełnię władzy monarszej Witolda. Ten obraz monarchy wśród poddanych był też widoczny na malowidłach na zamku trockim²³. Po zakończeniu wojny z zakonem w państwie Witolda skupiono się na emisji monet, puszczono wówczas w obieg nowy typ denarów („pieniędzy”) z motywami kolumn/słupów – znakiem osobistym Witolda (na awersie) i grotem włóczni z krzyżem (na rewersie). Te monety były bite aż do śmierci władcy i są najbardziej rozpowszechnionym typem wśród wczesnych monet litewskich, znajdujących się w obiegu na całym obszarze Wielkiego Księstwa²⁴. Do tego zbioru nowych form reprezentacji i manifestacji władzy wielkiego księcia należy tekst historiograficzny, powstały w kancelarii Witolda i zatytułowany *Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuaniae*, którego głównym celem było uzasadnienie praw dynastycznych Witolda do panowania na Litwie²⁵.

¹⁸ R. Petrauskas, *Knighthood in the Grand Duchy of Lithuania from the Late Fourteenth to the Early Sixteenth Centuries*, „Lithuanian Historical Studies” 2006, t. 11, s. 39–66.

¹⁹ CEV, s. 105–106.

²⁰ Z. Ivinskis, *Trakų Galvės ežero salos pilis*, „Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis” 1941, t. 1, s. 135–198.

²¹ R. Petrauskas, *Kształtowanie się instytucji dworu wielkoksiążęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV–połowa XV wieku)*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2011, t. 16, z. 2: Studia litewskie, s. 155–185.

²² Z. Piech, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 94–99.

²³ G. Mickūnaitė, *Vytautas Didysis. Valdovo įvaizdis*, Vilnius 2008, s. 92–132.

²⁴ E. Remecas, *Vilniaus žemutinės pilies pinigų lobis*, Vilnius 2003; D. Grimalauskaitė, E. Remecas, *Pinigai Lietuvoje* (w druku).

²⁵ *Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuaniae*, „Polnoe sobranie russkich letopisey”, t. 35; *Letopisy belorusko-litovskie*, Moskva 1980, s. 115–117.

Nowa monarsza koncepcja i obraz Witolda zostały wypracowane w najbliższym otoczeniu władcy, którego grono stanowili cudzoziemscy uczeni, sekretarze i miejscowi możnowładcy litewscy. Rola doradców z kancelarii wielkksiążęcej w rozwoju ideologii monarszej jest rzeczą pewną²⁶, aczkolwiek nie mamy na to zbyt wielu bezpośrednich dowodów. W źródłach dorobek intelektualny sekretarzy najbardziej widoczny jest podczas ideologicznej walki z zakonem niemieckim w epoce Grunwaldu²⁷, niemniej jednak uczeni doradcy byli niezbędni przy formułowaniu koncepcji władzy monarchy w samej Litwie. Na początku XV wieku zaszły zasadnicze zmiany w kancelarii wielkiego księcia. Na kilka lat przed „Wielką Wojną” do kancelarii Witolda przybyli Mikołaj Cebulka i Jakub z Glinian, a zaraz po wojnie – Mikołaj Sepieński i Mikołaj Małdrzyk, później jedni z ważniejszych pisarzy Witolda. Przeniesienie innego doradcy i pisarza Konrada Frankenberga do zamku krzemienieckiego na południu państwa wynikało nie z rzekomego braku zaufania do tej osoby niemieckiego pochodzenia, jak sądzono w historiografii²⁸, a było raczej rezultatem rosnących wpływów króla rzymskiego i węgierskiego Zygmunta Luksemburskiego w polityce regionu i związanych z tym potrzeb komunikacyjnych i informacyjnych. Podczas misji Benedykta Makraia w latach 1412–1413²⁹ sekretarz Witolda Mikołaj Cebulka znalazł argument w sporze z Zakonem, dotyczący bardzo problematycznych zobowiązań Witolda i Jagiełły wobec Żmudzi: Cebulka apelował o dziedziczne prawa do Żmudzi córki Witolda Zofii³⁰, tj. podniósł kwestię, która w polityce litewskiej nigdy przedtem (i można dodać – nigdy potem) nie była przecież poruszana. Jednak Witold i Jagiełło należycie z tego skorzystali, gdy w dokumencie z 25 stycznia 1413 roku przyrzekli zakonowi, że będą dotrzymywali wcześniejszych zobowiązań, o ile nie będą one kolidować z prawami osób trzecich³¹.

Wzorem innych krajów europejskich w piśmiennictwie politycznym podkreślano obraz Witolda jako „władcy chrześcijańskiego”. Jak wiadomo, po pokoju toruńskim 1411 roku zwierzchnictwo zakonu próbowało utrwalić stereotyp Witolda jako zdrajcy, sojusznika Tatarów i prześladowcy chrześcijaństwa³². Oto poseł zakonu w Rzeszy w roku 1412 twierdził, że Witold i Jagiełło przygotowują wspólną wyprawę na

²⁶ S. Szybkowski, *Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold*, „Quaestiones Mediaevali Aevi Novae” 1998, t. 3, s. 75–94.

²⁷ S. Szybkowski, *Kancelaria wielkiego księcia Witolda w dobie wielkich konfliktów z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1422. Organizacja, zadania, personel* [w:] *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, red. J. Trupinda, Malbork 2006, s. 299–318.

²⁸ Ibidem, s. 312.

²⁹ Por. W. Sieradzian, *Misja Benedykta Makraia w latach 1412–1413. Z dziejów pokojowych metod rozwiązywania konfliktów międzypaństwowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*, Malbork 2009.

³⁰ Ibidem, s. 71–72. Por. *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, t. 2 (wyd. 2), Posnaniae 1892, s. 151.

³¹ *Codex diplomaticus Lithuaniae*, wyd. E. Raczyński, Vratislaviae 1845, s. 156–160. Wielki mistrz odmówił przyjęcia tego dokumentu (*Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, wyd. A. Lewicki, Cracoviae 1891, s. 38–39).

³² *CEV*, s. 231, 233 n.

ziemie zakonu, „di cristenheit do genczlich zu vortilgen”³³. W licznych pamiętnikach z tego czasu, przy opisie stosunków z Witoldem, zakon często nazywa siebie „tarczą pokojową” (*fredeschilt*) chrześcijaństwa. W listach Witolda obserwujemy zatem swoistą odpowiedź na te oszczerstwa, przy każdej okazji podkreślającą rolę Jagiełły i Witolda w dziele wprowadzenia chrześcijaństwa na Litwę. Ten świadomie konstruowany obraz władcy chrześcijańskiego dobrze ilustruje list Witolda do infanta kastylijskiego Fernanda z 1412 roku, w którym litewski władca wspomina o wspólnocie ludzi mieszkających „na dalekich terenach świata” i ich walce z wrogami wiary³⁴.

Rozwój władzy monarszej na Litwie nie mógł nie odbić się na stosunkach z seniorem Witolda, królem polskim i najwyższym księciem litewskim Jagiełłą. Zaraz po umowie wileńskiej z roku 1401 w styczniu i lutym tego roku kniaziowie litewscy dokumentami homagialnymi raz jeszcze przyrzekli Jagielle wierność osobistą³⁵. Była to ostatnia akcja tego typu, gdyż później takich dokumentów i relacji między Jagiełłą a litewskimi kniaziami nie spotykamy i ta okoliczność wyraźnie pokazuje, że skupiający władzę w swych rękach Witold zaczął traktować lenne obowiązki i przysięgi jako swoje wyłączne prawa. Witold, będący suwerenem na Litwie, od tego czasu nikomu nie pozwalał ingerować w relacje między nim i jego podwładnymi. Jagiełło mógł mieć na Litwie tylko jednego wasala – Witolda. Zasady prawa lennego i istniejące w jego ramach możliwości tworzenia suwerennej władzy Witold dobrze zrozumiał bodaj jeszcze podczas swojego pobytu w państwie zakonnym³⁶. Jego wiedzę o prawie lennym potwierdza, między innymi, replika w późniejszym (1425–1430) sporze Jagiełły z książętami mazowieckimi (zwłaszcza z Kazimierzem II, który podczas tego sporu w roku 1430 był obecny przy dworze wielkiego księcia), kiedy Witold wystąpił przeciw żądaniom króla, by każdy książę mazowiecki składał osobistą przysięgę królowi. Zdaniem Witolda, powinny były tu wystarczyć przysięgi starszego przedstawiciela rodu³⁷.

W źródłach nie znajdziemy żadnych wzmianek o tym, że Jagiełło próbował powstrzymać wzrost władzy Witolda. Król Polski nie popierał pretensji swojego młodszego brata Świdrygiełły do objęcia samodzielnej władzy, dlatego ten musiał szukać schronienia w Księstwie Moskiewskim i w zakonie niemieckim³⁸. Będąc osobą kró-

³³ *CEV*, s. 233.

³⁴ S.C. Rowell, *Du Europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir ispanų karalysčių ryšiai 1411–1412 ir 1434 m. tekstuose*, Lietuvos istorijos metraštis 2003/1, Vilnius 2004, s. 171–172.

³⁵ *AU*, s. 41–44.

³⁶ Por. dokument Witolda dla wielkiego mistrza zakonu z roku 1384, w którym składa przysięgę mistrzowi na zasadzie prawa lennego (*CEV*, s. 3–4) (*und das wir alle die land, die unsirs vaters und unsir gewest waren, von im und sime orden mit willen czu einem lehen entphan welden, uff das her und der gancze ordin uns widder hulffen czu unsirn landen*).

³⁷ *Codex epistolaris saeculi*, s. 241–244; *CEV*, s. 904–905. Por. A. Prochaska, *Holdy mazowieckie*, Kraków 1905, s. 55–56. O znajomości prawa lennego na Mazowszu: P. Węcowski, *Mazowsze w Koronie. Propaganda i legitymizacja władzy Kazimierza Jagiellończyka na Mazowszu*, Kraków 2004, s. 94–95.

³⁸ M. Radoch, *Wydatki mistrza Konrada Jungingena na utrzymanie księcia litewskiego Świdrygiełły w państwie zakonnym w Prusach w latach 1402–1404* [w:] *Komturzy, rajcy, zupani*, red. B. Śliwiński, Malbork 2005, s. 271–306.

lewską i seniorem rodu, Jagiełło próbował pośredniczyć w konfliktach między nimi, jednak nie sprzeciwił się decyzji Witolda, który po kolejnym ekscesie uwięził jego brata w zamku krzemienieckim. Z kolei Jagiełło nie miał już odpowiednich instrumentów do umacniania swoich wpływów w Wielkim Księstwie; po śmierci Skirgiełły, Korygiełły, Wigunta i Korybuta jego stronnictwo było niewielkie, tym bardziej nie mógł liczyć na odnowienie osobistych więzi z możnowładcami litewskimi.

Właśnie czynnik możnowładztwa³⁹ w rozwoju struktur politycznych pozostaje w historiografii nie do końca uwzględniony, gdyż znaczenie bojarów litewskich rosło stopniowo w ciągu XV wieku⁴⁰. Jestem przekonany, że taki pogląd jest anachroniczny. Nie tylko nie oddaje on należycie aspektów funkcjonowania władzy w społeczeństwie średniowiecznym, ale i ignoruje dane źródłowe. Niezadowolone możnowładców litewskich z nowej sytuacji politycznej i „dalekiej” władzy Jagiełły po roku 1386 utorowało Witoldowi drogę powrotu na Litwę na nowych warunkach. Władza miejscowego monarchy miała dla tej grupy osób znaczenie zarówno realne, jak i symboliczne: posłuszeństwo wobec namiestnika było czymś zupełnie innym niż wobec suwerennego władcy. W społeczeństwie tego czasu istniał trwały model ustroju politycznego i społecznego: w jego centrum był władca, który rozkazywał i sprawował sądy, ale zarazem naradzał się z możnymi i rozdawał im dary. Odjazd Jagiełły zasadniczo zmieniał ustalony porządek, choć Jagiełło dalej próbował grać rolę wielkiego księcia litewskiego z dworu krakowskiego: w jego księgach rachunkowych spotykamy dość liczne wpisy o darach dla możnowładców litewskich, o ich podróżach do Polski⁴¹. Jednakże te stosunki były sporadyczne i nie mogły zastąpić pełnowartościowej komunikacji między monarchą i jego możnymi. Możnowładztwo litewskie pomogło Witoldowi w osiągnięciu pozycji wielkiego księcia, a później stanowiło zaplecze dla dalszego umacniania jego suwerennej władzy. Wbrew rozpowszechnionemu w historiografii twierdzeniu Witold tego możnowładztwa nie stworzył. Przedstawiciele wszystkich rodów dominujących w jego otoczeniu spotykamy jeszcze przed jego panowaniem. Samodzielne i aktywne rządy Witolda raczej otwierały przed tą elitą nowe możliwości – w administracji, własności ziemskiej, polityce międzynarodowej.

Znaczenie możnowładców – w roli urzędników, doradców, dworzan, posłów – było trwałym czynnikiem polityki litewskiej za czasów Witolda. Działania tych osób możemy prześledzić także podczas wydarzeń wokół unii horodelskiej. Jeszcze Władysław Semkowicz zwrócił uwagę na to, że nowo mianowany marszałek ziemski litewski Rumbold Wolimuntowicz w roku 1412 przybył do Polski i być może uczestniczył w przygotowaniu zjazdu horodelskiego⁴². Rzecz znamienna, że

---

³⁹ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius 2003.

⁴⁰ Por. ostatnio J. Nikodem, *Witold*, s. 319.

⁴¹ Na przykład, złoty pas, który w 1393 r. od króla otrzymał możny litewski Sudemunt (*Rachunki dworu króla Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi z lat 1388 do 1420*, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1896, s. 161).

⁴² W. Semkowicz, *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle r. 1413*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1914, s. 13. Por. także O. Halecki, *Dzieje unii Jagiellońskiej*, t. 1, Kraków 1919, s. 204–205.

w tym roku mamy kilka ważnych nominacji Witolda: poza marszałkiem ziemskim Rumboldem możemy tu wymienić jego braci, Jawnutę i Kieżgaję Wolimuntowiczów, których spotykamy po raz pierwszy na urządach starostów trockiego i żmudzkiego. W tym samym 1412 roku Jan Butrym został marszałkiem hospodarskim, Jan Niemira namiestnikiem połockim, a rok wcześniej brat starosty wileńskiego Wojciecha Moniwida, Jerzy Giedygoł – starostą kijowskim i podolskim⁴³. Byli to najbliżsi doradcy Witolda, którzy brali czynny udział w polityce międzynarodowej Witolda, uczestniczyli w bliższych lub dalszych poselstwach (wraz z przedstawicielami króla polskiego lub tylko z ramienia wielkiego księcia) – jak na przykład misja Jana Butryma do Czech w 1410 i do Moskwy w 1419, Jerzego Gedygoła w 1411 na Węgry oraz w 1416 na sobór w Konstancji, Wojciecha Moniwida do Moskwy w roku 1420 itd.⁴⁴ Wszystkich ich lub ich bliskich krewnych spotykamy też w Horodle.

Wracając do konkretnej problematyki stosunku Witolda do unii horodelskiej, można raz jeszcze zapytać, co mógł znaczyć dla niego artykuł dokumentu horodelskiego o trwałości instytucji wielkiego księcia po jego śmierci. Zgadzam się tu ze Stephanem Rowellem i Lidią Korczak⁴⁵, którzy dopatrują się w tej ważnej klauzuli dokumentu interesu dynastycznego. Władcy myśleli kategoriami dynastycznymi i sprawa przyszłości Wielkiego Księstwa Litewskiego była dla nich sprawą przede wszystkim dynastyczną. Polityka w późnośredniowiecznej Europie stała się przeważnie polityką dynastii. Ta „dynastyzacja”⁴⁶ polityki europejskiej tworzyła nowe warunki i reguły. Jagiełło i Witold byli graczami nie tylko w polityce Polski i Litwy, ale także na szerszej arenie dynastii europejskich. Dlatego ten świadomie wspólny dokument horodelski Jagiełły i Witolda oznaczał wyraźną deklarację przedstawicieli tej samej *stirps regia*⁴⁷. Dla nich głównym celem było zachowanie obu tronów w rękach jednej dynastii. Ten cel dobrze zrozumiał Jan Długosz, który po latach stwierdził, że Jagiełło z Witoldem zawsze dążyli do tego, żeby Królestwo Polskie było dziedziczone *in nacione Lithuanica et in familia et in domo sua Gedimina*⁴⁸.

Na zjeździe jedlnieńskim w 1413 roku Witolda ogłoszono opiekunem córki Jagiełły, królowny i dziedziczki tronu polskiego Jadwigi. Jego autorytet w Polsce bardzo wzrósł, stał się on drugą osobą w politycznej organizacji Królestwa. Później ten stan rzeczy wyraził się w tym, że możnowładcy polscy uważali Jagiełłę razem z Witoldem

⁴³ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, s. 214–309.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ S.C. Rowell, *The Grand Duchy of Lithuania and the beginning of the union with Poland: the background to Grunwald* [w:] *Tannenberg – Grunwald – Žalgiris 1410: Krieg und Frieden im späten Mittelalter*, hrsg. von W. Paravicini, R. Petrauskas und G. Vercaemer, Wiesbaden 2012, s. 43–51; L. Korczak, *Horodlo. Na drodze ku dziedzicznej monarchii Jagiellońskiej* [w:] *1413 m. Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai*, s. 57–69.

⁴⁶ B. Schneidmüller, *Grenzerfahrung und monarchische Ordnung. Europa 1200–1500*, München 2011, s. 149.

⁴⁷ R. Petrauskas, *Gedimainaičiai, Algirdaičiai, Jogailaičiai – stirps regia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje* (artykuł w druku).

⁴⁸ *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae opera venerabilis domini Joannis Dlugossii canonici Cracoviensis. Liber undecimus et duodecimus 1431–1444*, Varsaviae 2001, s. 52.

za „swych panów”⁴⁹. Koncepcja stosunków feudalnych pozwala i tu lepiej wyjaśnić cechy tej komunikacji politycznej. W Polsce rolę polityczną mogła odgrywać jedyna osoba z Litwy – Witold jako wasal Jagiełły. Wszyscy inni kniaziowie i możnowładcy litewscy udawali się do Polski tylko jako przedstawiciele wielkiego księcia. I tu mamy swoisty paradoks: mimo iż Witold był wasalem Jagiełły, jego wpływy w Polsce były większe niż Jagiełły na Litwie.

Pozycję Witolda jako monarchy teoretycznie osłabiałoby jedno postanowienie dokumentu horodelskiego, a mianowicie treść artykułu o nominacji przyszłego władcy po jego śmierci⁵⁰, a dokładniej to, czego w nim brakowało. Nie było w nim przecież mowy o możliwych prawach dynastycznych Witolda. Jednak w tym czasie dziedziczenie w jego linii nie było sprawą aktualną, a potencjalne narodziny dziedzica pozostawiłyby tę sprawę do rozpatrzenia na nowo. W monarszym dokumencie horodelskim obaj władcy są nazywani *domini legitimi*, którzy władzę dziedziczyli *a progenitoribus nostris et ordine geniture*⁵¹. Warto zaznaczyć, że w intyulacji tego dokumentu Witold był tytułowany nie tylko jako *magnus dux*, lecz i *dominus et heres*⁵². Wbrew twierdzeniu Marcelego Kosmana, tego swojego pełnego tytułu (*Allexander alias Wytowdus magnus dux Lyttwanie necnon terrarum Russie dominus et heres etc.*), który od tego czasu stał się dla niego stałym, Witold po raz pierwszy użył nie w Horodle⁵³, a w dokumencie dla katedry wileńskiej, wydanym w Trokach jeszcze 20 kwietnia 1411 roku⁵⁴. O stosunku Witolda do postanowień horodelskich świadczy „pamięć horodelska”, której ślady spotykamy w toku tzw. burzy koronacyjnej. W liście do Jagiełły z 17 lutego 1429 roku Witold oświadczył, że jego plany koronacyjne nie pozostają w sprzeczności z jego wcześniejszymi zobowiązaniami (nie ulega wątpliwości, że chodziło tu o umowę horodelską), a on sam jako „dawno wybrany” monarcha i jego poddani jako „ludzie wolni” sami mogą decydować o swojej przyszłości politycznej⁵⁵.

Co prawda, w końcu roku 1413 do takiej interpretacji było jeszcze daleko. Po powrocie z Horodla Witold przyjął na swoim dworze rycerza z Burgundii Gilberta de Lannoy⁵⁶, wysłał swojego pisarza Mikołaja Sepeńskiego do markgraфа miskiego⁵⁷,

⁴⁹ Por. A. Prochaska, *Dzieje Witolda*, s. 148.

⁵⁰ *1413 m. Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai*, s. 30.

⁵¹ *Ibidem*, s. 38.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ M. Kosman, *Dokumenty wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” 1971, t. 16, s. 156.

⁵⁴ *Allexander alias Witowdus Dei gracia magnus dux Lythuanie, Russie dominus et heres etc.* (*Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, wyd. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1932–1948, s. 84–86; *Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*, wyd. J. Ochmański, Warszawa–Poznań 1986, s. 30–31).

⁵⁵ *CEV*, s. 817 ([...] *de inscripcionibus et federibus inter S.V. nos et terras nostras initis et confectis [...] sciat V.S. quia eedem inscripciones nobis non repugnassent, que canunt de eleccione domini terrarum utrarumque, nobis aut V.S. decedente etc. [...] cum simus in dominum et ducem magnum harum terrarum dudum electi*).

⁵⁶ P. Klimas, *Ghillebert de Lannoy. Dvi jo kelionės Lietuvon Vytauto Didžiojo laikais (1413–1414 ir 1421 metais)*, Kaunas 1931.

⁵⁷ *CEV*, s. 271–273 (reg.); *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*, OBA 2012.

odnowił negocjacje z zakonem o nowym przymierzu⁵⁸, wszystko to w obecności bawiącego na Litwie Jagiełły⁵⁹, który z kolei z Wilna napisał list do panów podolskich, aby złożyli hołd wielkiemu księciu⁶⁰. Witold czynił więc to, do czego zobowiązywała go pozycja monarchy i wasala królewskiego.

BIBLIOGRAFIA

- 1413 m. *Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai/Akty Horodelskie z 1413 roku. Dokumenty i studia*, red. J. Kiaupienė i L. Korczak, Vilnius–Kraków 2013.
- Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932.
- Backus O.P., *Motives of West Russian nobles in deserting Lithuania for Moscow 1377–1514*, Kansas–Lawrence 1957.
- Banionis E., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius 1998.
- Błaszczyc G., *Dzieje stosunków polsko-litewskich*, t. 2: *Od Krewa do Lublina*, cz. 1, Poznań 2007.
- Boockmann H., *Alltag am Hof des Deutschordens-Hochmeisters in Preußen* [w:] *Alltag bei Hofe*, hrsg. von W. Paravicini, Sigmaringen 1995, s. 137–148.
- Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 2, wyd. A. Lewicki, Cracoviae 1891.
- Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, wyd. A. Prochaska, Cracoviae 1882.
- Czaja R., Dygo M., Gawlas S., Myśliwski G., Ożóg K., *Ziemia polskie wobec Zachodu. Studia nad rozwojem średniowiecznej Europy*, red. S. Gawlas, Warszawa 2006.
- Europa im späten Mittelalter. Politik – Gesellschaft – Kultur*, hrsg. von R.C. Schwinges, Ch. Hesse, P. Moraw, München 2006.
- Gąsiorowski A., *Itinerarium króla Władysława Jagiełły (1386–1434)*, Warszawa 1972.
- Halecki O., *Dzieje unii Jagiellońskiej*, t. 1, Kraków 1919.
- Ivinskis Z., *Trakų Galvės ežero salos pilis*, „Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis” 1941, t. 1, s. 135–198.
- Jóźwiak S., *Wywiad i kontrwywiad w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach. Studium nad sposobami pozyskiwania i wykorzystywaniem poufnych informacji w późnym średniowieczu*, Malbork 2004.
- Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, red. J. Trupinda, Malbork 2006.

⁵⁸ *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz*, OF 6, s. 422–423 (dokument zastępcy wielkiego mistrza w sprawie przymierza z Jagiełłą i Witoldem z 20 grudnia 1413 r.); K. Neitmann, *Jagdbriefe im diplomatischen Verkehr des Deutschen Ordens mit Polen-Litauen um 1400*, „Preußenland” 1986, Bd. 24, s. 32–33 (pozwolenie na wolne polowanie dla Jagiełły i Witolda tego samego dnia); *CEV*, s. 277–279 (dokument Witolda w sprawie przymierza z 4 stycznia 1414 r.; dokument wydany w obecności Bolesława, księcia mazowieckiego i siostrzeńca wielkiego księcia, a także podkanclerza koronnego Dunina ze Skrzyńska i niektórych innych panów polskich i litewskich).

⁵⁹ A. Gąsiorowski, *Itinerarium króla Władysława Jagiełły (1386–1434)*, Warszawa 1972, s. 62.

⁶⁰ J. Kurtyka, *Repertorium podolskie. Dokumenty do 1430 r.*, „Rocznik Przemyski” 2004, t. 40, s. 209 (list Jagiełły, pisany w styczniu 1414 r.).

- Kiaupienė J., Petrauskas R., *Lietuvos istorija. IV tomas. Nauji horizontai: Dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius 2009.
- Klimas P., *Ghillebert de Lannoy. Dvi jo kelionės Lietuvon Vytauto Didžiojo laikais (1413–1414 ir 1421 metais)*, Kaunas 1931.
- Kodeks dyplomacyjny katedry i diecezji wileńskiej*, wyd. J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków 1932–1948.
- Kolankowski L., *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, 1 (1377–1499), Warszawa 1930.
- Korczak L., *Horodło. Na drodze ku dziedzicznej monarchii Jagiellońskiej [w:] 1413 m. Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai, Akty horodelskie z 1413 roku. Dokumenty i studia*, red. J. Kiaupienė i L. Korczak, Vilnius–Kraków 2013, s. 57–69.
- Kosman M., *Dokumenty wielkiego księcia Witolda*, „Studia Źródłoznawcze” 1971, t. 16.
- Krzyżaniakowa J., *Kancelaria królewska Władysława Jagielly*, t. 1–2, Poznań 1972–1979.
- Kurtyka J., *Repertorium podolskie. Dokumenty do 1430 r.*, „Rocznik Przemyski” 2004, t. 40.
- Mickūnaitė G., *Vytautas Didysis. Valdovo įvaizdis*, Vilnius 2008.
- Neitmann K., *Jagdbriefe im diplomatischen Verkehr des Deutschen Ordens mit Polen-Litauen um 1400*, „Preußenland” 1986, Bd. 24, s. 32–33.
- Nikodem J., *Witold wielki książę litewski (1354 lub 1355–27 października 1430)*, Kraków 2013.
- Piech Z., *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003.
- Petrauskas R., *Grunwaldu życie pośmiertne od XV do XX w. w historiografii i tradycji litewskiej, białoruskiej i sowieckiej [w:] Wojna, pamięć, tożsamość. O bitwach i mitach bitewnych*, red. J.M. Piskorski, Warszawa 2012.
- Petrauskas R., *Knighthood in the Grand Duchy of Lithuania from the Late Fourteenth to the Early Sixteenth Centuries*, „Lithuanian Historical Studies” 2006, t. 11, s. 39–66.
- Petrauskas R., *Kształtowanie się instytucji dworu wielkksiążęcego w Wielkim Księstwie Litewskim (koniec XIV–połowa XV wieku)*, „Politeja. Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2011, t. 16, z. 2: Studia litewskie, s. 155–185.
- Petrauskas R., *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje–XV a.: sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius 2003.
- Pfitzner J., *Großfürst Witold von Litauen als Staatsmann*, Brünn 1930.
- Pletnia R., *Działalność wielkiego księcia Witolda na północno-wschodnich obrzeżach państwa litewskiego w latach 1404–1408*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 1998, t. 125.
- Prochaska A., *Dzieje Witolda w. księcia Litwy*, Wilno 1914.
- Prochaska A., *Holdy mazowieckie*, Kraków 1905.
- Radoch M., *Wydatki mistrza Konrada Jungingena na utrzymanie księcia litewskiego Świdrygielly w państwie zakonnym w Prusach w latach 1402–1404 [w:] Komturzy, rajcy, żupani*, red. B. Śliwiński, Malbork 2005, s. 271–306.
- Remecas E., *Vilniaus žemutinės pilies pinigų lobis*, Vilnius 2003.
- Rowell S.C., *Dynastic bluff? The road to Mielnik, 1385–1501*, „Lithuanian Historical Studies” 2001, t. 6, s. 1–22.
- Rowell S.C., *The Grand Duchy of Lithuania and the beginning of the union with Poland: the backround to Grunwald [w:] Tannenberg – Grunwald – Žalgiris 1410: Krieg und*

- Frieden im späten Mittelalter*, hrsg. von W. Paravicini, R. Petrauskas und G. Ver-camer, Wiesbaden 2012, s. 43–51.
- Schneidmüller B., *Grenzerfahrung und monarchische Ordnung. Europa 1200–1500*, München 2011.
- Semkowicz W., *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle r. 1413*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1914.
- Sieradzan W., *Misja Benedykta Makraia w latach 1412–1413. Z dziejów pokojowych metod rozwiązywania konfliktów między państwowych w Europie Środkowo-Wschodniej w późnym średniowieczu*, Malbork 2009.
- Szweda A., *Organizacja i technika dyplomacji polskiej w stosunkach z zakonem krzyżackim w Prusach w latach 1386–1454*, Toruń 2009.
- Szybkowski S., *Kancelaria wielkiego księcia Witolda w dobie wielkich konfliktów z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1422. Organizacja, zadania, personel* [w:] *Kancelaria wielkich mistrzów i polska kancelaria królewska w XV wieku*, red. J. Trupinda, Malbork 2006, s. 299–318.
- Szybkowski S., *Polish Staff as a Social Group in the Chancery of Grand Duke Witold*, „*Quaestiones Medii Aevi Novae*” 1998, t. 3, s. 75–94.
- Tęgowski J., *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*, Poznań–Wrocław 1999.
- Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430*, wyd. J. Ochmański, Warszawa–Poznań 1986.
- Vytautas Didysis*, red. P. Šležas, Kaunas 1930.
- Węcowski P., *Mazowsze w Koronie. Propaganda i legitymizacja władzy Kazimierza Jagiellończyka na Mazowszu*, Kraków 2004.